

רביבים

הרב אליעזר מלמד

להתרחק מן החרם

נקיטת הצעד של חרם כלפי ציבור שלם בעם ישראל מצריכה זהירות רבה, ובחינה מחודשת כל העת ■ לא ניתן לקבוע כי הקהילה הרפורמית גורמת נזק במידה שמצדיקה חרם, גם אם בעבר הייתה הצדקה לכך ■ התפיסה שלפיה צדקותך נמדדת במידת החרמתך את האחרים, שחדרה לצערנו לציבור הדתי־לאומי, היא פסולה ויש להתרחק ממנה

האם גדולי הדור החליטו על החרמה

לאור מה שביררנו, עולה בבירור שאסור להחרים תנועות יהודיות אלה. אלא שעדיין טוענים המקטרגים, ש'גדולי הדור' החליטו להחרים את התנועות הללו, ואין לשנות. אולם גם אם נקבל את הטענה הלא מוכחת הזו (תוך התעלמות מעמדת הרבנים שהתנגדו לחרם), בכל זאת, מאחר שמדובר בסוגיה ציבורית שתלויה במציאות אשר מטבעה הולכת ומשתנה, חובה עלינו לשוב ולשקול את הדברים מעת לעת. שכן עם כל שנה נוספת של חרם - שנתון נוסף עובר קטיעת איבר מסוכנת ונוראה. ולכן כל מי שמצטט רבנים גדולים מהדורות הקודמים, אם הוא מדייק - הוא יכול להועיל לדיון ההיסטורי, אבל אין בכוח ציטוטים אלו לחייב לנקוט עמדה זהה בדורנו.

לסיכום, לפי המציאות שלפנינו, אסור להחרים את נציגי התנועה הרפורמית והקונסרבטיבית. אומנם אין בכך תביעה לחייב את כולם להיפגש עם מי שאינם רוצים, אלא רק קביעה שהחרם אסור.

שיטת ההחרמות

בעקבות השימוש התכוף בדורות האחרונים בהחרמת תנועות, נוצרה מציאות מחרידה, שיהודים חושבים שכל שיחזיקו יותר בחרם, כך ייחשבו יותר 'צדיקים'. במקום לחזור ולבדוק מעת לעת האם החרם מוצדק, מתחזקים בטעות ומחילים אותו על עוד אנשים, ותוקעים עוד חרבות בלב האומה. אלה מחרימים ציונים ואלה מחרימים חיילים ואלה מחרימים ניאורפורמים ואלה מחרימים אקדמיה ואלה מחרימים רבנים שלא חרימו את האקדמיה או את הציונות או את מי שלא הודה שפלוגי הוא גדול הדור. כך קורה שאחים אדמו"רים וראשי ישיבות לא מדברים זה עם זה שנים, ואנשים 'יראי שמיים' מקבלים זאת בהבנה כ'שיטה קדושה', כאילו אין כאן הפרת תורה פומבית.

בזמן האחרון שיטת ההחרמות חדרה גם לציבור הדתי. ועיקר הדיון התורני הניצב לפתחם של חלק מהרבנים הנכבדים הוא היכן עובר הגבול, כלומר את מי צריך להחרים. ועמי הארץ בוחשים בקלחת, לוחשים באוזני רבנים, מספרים לשון הרע ועלילות, ויוצרים מצב שאצל חלק מהרבנים, אסיפה 'קדושה' חייבת להצהיר מראש מי פסול בעיניה ואת מי היא מחרימה. או אז יוכלו לדון בשאלה 'הגורלית', מה "התהליך המסוכן החדש", שרק האירועים הכי חמורים בהיסטוריה משתווים לו בחומרתו, וממילא - מי האישים האשמים בכך, ואיזה אמצעי יש לנקוט נגדם.

בכל אופן, כשלעצמי, אם ייתן לי ה' כוח, אשתדל ללכת בדרך ההפוכה, ובכל עת שתעלה יוזמה להחרים אנשים שכוונתם טובה, גם אם לדעתי הם טועים מאוד - אם יזמן בידי, איפגש עימם בפומבי, בכבוד ובאהבה. ואם יתקפו אותי על כך, איפגש שוב ושוב, ואתכלל בקדושת כנסת ישראל. ■

שאינם דתיים מתחתנים עם לא יהודים, ובאירופה כשמונים אחוזים - העמדה של מנהיגי הרפורמים אינה משנה את החלטתם. כפי הנראה, תופעת ההתבוללות קדמה, והיא שגרמה להסכמתם לחתן יהודים עם שאינם יהודים, כדי לשמור על הקשר שלהם לזהות היהודית. כמדומה שאכן ההשתייכות לתנועה הרפורמית, ועוד יותר לתנועה הקונסרבטיבית, שומרת במידה רבה או מעטה על זהותם היהודית של המתבוללים. פגשתי גם יהודים שאמרו לי שבזכות התנועות הללו שמרו את זהותם היהודית, ובמשך הזמן קיבלו על עצמם עול תורה ומצוות ועלו לארץ, והם אסירי תודה לתנועה על כך.

בכל אופן, הטענה שהם הגורמים להמוני היהודים בגולה להתבולל רחוקה מאוד מלהיות מוכחת, וממילא אינה מצדיקה שימוש באמצעי המסוכן של חרם.

לגיטימיות להפרת תורה

טענה נוספת שהועלתה היא שמפגש פומבי עם רפורמים מעניק להם לגיטימיות, ובעקבות זאת יהיו אנשים שיפסיקו לשמור מצוות, או יבחרו אילו מצוות ברצונם לקיים ואילו לא. כמו כן נטען שהמפגש איתם יעצים את דרישתם למעמד שווה לרבנות הראשית, והדבר מסוכן והרסני לעם ישראל.

גם טענה זו צריכה בדיקה, שכן גם בלא הרפורמים, לצערנו יש יהודים רבים שמפסיקים לשמור את המצוות מסיבות שונות, ומי שרוצה יכול גם היום ללכת לקהילה רפורמית או קונסרבטיבית. מנגד, ייתכן שדווקא עמדת ההחרמה מחזקת את תביעתם למעמד משפטי נפרד, ושמא עדיף שהרבנות הראשית תנהג כלפיהם בכבוד ובידידות, ובכך אולי תחזק את מעמדה, מפני שבעיני רבים מקרב הציבור המסורתי והחילוני ההחרמה מאוסה, מרחיקה אותם מהתורה ומהמצוות ומערערת בעיניהם את מעמד הרבנות הראשית, וייתכן שדווקא יחס חיובי לרפורמים ולקונסרבטיבים יקרב יותר יהודים לתורה ולמצוות.

לסיכום, נראה שעמדת ההחרמה מזיקה יותר מאשר מועילה לשמירת התורה ולמעמד הרבנות והזהות היהודית. ואף לטענת הסוברים שההחרמה מועילה, אין מדובר בפיקוח נפש לאומי ודאי, שמצדיק נקיטת פעולה חמורה ומסוכנת כל כך.

השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלום ביניהם, כביכול אמר המקום אין השטן נוגע בהם, שנאמר (הושע ד יז): 'חֲבוֹר עֲצָבִים אֶפְרַיִם הִנָּח לוֹ'. אבל משנחלקו מה נאמר בהם - 'חֵלֶק לָבָם עֲתָה יֵאָשְׁמוּ' (שם י ב)". ובמסכת כלה רבתי (פרק ה): "בזמן שהם מתחברים, ואפילו לעצביהם, הנח להם". לכן חורבן המקדש השני חמור מחורבן הראשון.

לפיכך, קביעת חרם כנגד נציגי תנועה יהודית היא אמצעי חמור ונורא שמסכן את האומה, ורק בלית ברירה, במצב של פיקוח נפש לאומי קרוב ומוחשי, אפשר להשתמש בו. משל למצב שמוכרחים לבצע כריתת איבר מסוכנת כדי להציל את החולה מסכנת נפשות גדולה יותר. לפיכך, כל עוד יש ספק שמא אין מדובר בפיקוח נפש לאומי ודאי, או שאפשר להציל את האומה בדרכים אחרות, אסור לנקוט חרם שסכנתו לקיום ישראל מרובה. וגם אם במשך זמן מסוים היה צורך לנקוט אמצעי נורא זה, חובה לבדוק מעת לעת אם עדיין הכרחי להשתמש בו, שכן כל שנה שהחרם נמשך - עוד שנתון עובר את הניתוח המסוכן והנורא הזה, שנוגע למיליוני יהודים שמזדהים ככאלה. לאור זאת נבחן את שלוש הטענות.

עידוד התבוללות

טוענים שהרפורמים גורמים להתבוללות, והדרך היחידה להצלת ישראל היא להחרימם. ראשית צריך לבדוק אם זה נכון. אפשר לקבל את הטענה שבדורות הראשונים, כאשר התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית משכו יהודים דתיים אליהן, הן העלו בכך את הסיכון שאותם יהודים יתבוללו, שכן אחוז המתבוללים מקרב התנועות הללו היה גדול לאין שיעור. ועדיין הדבר אינו ברור, מפני שהשאלה היא מה היו עושים אותם יהודים אילולא היו עוברים לתנועה הרפורמית או הקונסרבטיבית: אם היו נשארים דתיים - אכן הסיכוי שהיו נשארים יהודים היה גובר. אבל אם היו עוזבים הכול, כפי שרבים עשו (עשרים אחוזים מיהודי גרמניה התנצרו בעקבות האמנציפציה), אזי ההצטרפות לתנועות הללו דווקא עיכב את תהליך ההתבוללות.

גם כיום יש הטוענים שבעקבות הסכמת התנועה הרפורמית לחתן יהודים עם שאינם יהודים, ההתבוללות גוברת. ייתכן שהם צודקים, אולם מסתבר יותר שבמצבנו הנוכחי, כאשר באמריקה מעל שבעים אחוזים מאלה

בטור הקודם הסברתי שמצווה לשמור על קשר חם עם אחינו בני ישראל מכל התנועות והזרמים, כולל הרפורמים והקונסרבטיבים, ויחד עם מצוות המחאה 'הוכח תוכיח' כנגד הפרת התורה, חובה עלינו לבטא כלפיהם גם את מצוות 'ואהבת לרעך כמוך', ולהתנגד לעמדה המחרימה את נציגיהם. שכן איסור השנאה, ההוכחה והאהבה כרוכים זה בזה, שנאמר (ויקרא יט, יז-יח): "לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְכָּךְ, הוֹכֵחַ תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֹטֵא. לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'". כנגד זה הועלו שלוש טענות שלפיהן צריך להחרים את נציגי התנועות הללו: א) הם מעודדים התבוללות, וההתבוללות היא הסכנה החמורה ביותר לעם ישראל, וכל מפגש עימם מעניק להם לגיטימציה ומגביר את ההתבוללות. ב) הם פוגעים במסורת התורה וקיום המצוות ופוגעים במעמד הרבנות הראשית. ג) כל 'גדולי הדורות' הקודמים הסכימו שצריך להחרימם, ולכן אסור לרב להיפגש עימם בפומבי בניגוד לעמדת הרבנים.

הקדמה לדיון

מובן שיש לנו חילוקי דעות חריפים עם אחינו הרפורמים והקונסרבטיבים ביחס למסורת התורה וההלכה, ולכן לצערנו איננו יכולים להכיר בסמכות ההלכתית שלהם לעניין גיורים וחתונות וכדומה, ומפאת חובת המחאה גם איננו יכולים להשתתף בתפילות ובחתונות שהם מארגנים. בנוסף, במשך שנים רבות הם התנכרו לארץ ישראל ולגאולת ישראל, וגם היום רבים מהם מאמינים לעלילות ששונאינו מפיצים נגד מדינת ישראל ונגד המתיישבים ביהודה ושומרון. השאלה היא אם חילוקי דעות אלו צריכים לגרום לשנאה ולהחרמה, או שצריך למצוא דרכים להרבות בשלום ובאהבה ובלימוד הדדי כמידת האפשר.

הנחת היסוד

לפני שמתחילים בדיון צריך להעמיד את היסוד. אחדות ישראל היא אחד הערכים העליונים בתורה, וקיומו הוא ממש פיקוח נפש לאומי. וכפי שאמרו חכמים במסכת יומא (ט, ב), שבית המקדש הראשון חרב בעוון עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. "אבל מקדש שני, שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהייתה בו שנאת חינום. ללמדך ששקולה שנאת חינום כנגד שלוש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים". המחלוקת בבית המקדש השני הייתה בין הפרושים לצדוקים. וזהו שכתב הנצי"ב (משיב דבר א, מד) בהתייחסו לשאלה האם נכון שהיראים ייפרדו מהרפורמים ויקימו לעצמם קהילה נפרדת: "עצה זו קשה כחרבות לגוף האומה וקיומה", שכן אף בשעה שהיינו בארץ הקודש, עם שלטון מסוים, "חרב הבית וגלה ישראל בסיבת מחלוקת הפרושים עם הצדוקים".

וכן אמרו חכמים (ספרי נשא מב): "גדול

אהבת ישראל כן, הכרה לא

גדולי ישראל לא העלו על דעתם להיפגש עם רב רפורמי, ולא ראו בכך פגיעה באהבת ישראל ■ העובדות מצביעות על כך שהתנועה הרפורמית אינה מונעת את ההתבוללות בארה"ב ואינה עומדת תמיד לטובת האינטרסים של עם ישראל בארצו ■ תגובה לטורו של הרב אליעזר מלמד מהשבוע שעבר

בשבוע שעבר פורסמה ב'ערוץ 7' ידיעה על קיום פגישה פומבית בין הרב אליעזר מלמד שליט"א ל'רבה' רפורמית. לאחר הפרסום עליתי לביתו של הרב מלמד, כדי להבין מכלי ראשון ובשיחה ידידותית, ארוכה ועניינית, את עמדתו המפתיעה והמחודשת. מן המפורסמות הוא שלרב מלמד שליט"א יש זכויות גדולות בהפצת תורה ובהנחלתה לרבים, ולכן רבים, ואני בתוכם, הצטערו מאוד על ידיעה זו. לאחר שיחתנו פרסם הרב מלמד בעיתון 'בשבע' את דעתו על היחס לתנועה הרפורמית ולתנועה הקונסרבטיבית, והסביר שכיוון שהרפורמים הם אחינו, והם מאוגדים במסגרת תנועות אלו, אסור לנו להחרים את התנועות הללו ואת נציגיהן, כי בכך אנחנו מחרימים את חבריהן. להצדקת עמדתו הביא הרב מלמד את דברי הנצי"ב והאדמו"ר מטשורטקוב, שהתנגדו להיבדלות מהרפורמים.

דרכם של גדולי ישראל לדורותיהם

אך למען האמת, דברי הנצי"ב מתייחסים למשכילים ולחילונים במזרח אירופה, שאומנם הפנו עורף לתורה, אך לא הקימו דת חדשה כחלופה ליהדות. ובעיקר, הנצי"ב והאדמו"ר מטשורטקוב אכן התנגדו להפרדת הקהילות, כפי שאנו לא מעלים על דעתנו להפריד את המדינה לשתי מדינות, אחת ליראי ה' ואחת לאלו שאינם; אולם שניהם מעולם לא הכירו בתנועה הרפורמית ולא נפגשו עם נציגיה ו'דבניה'. וכמוהם, כך גם כל גדולי ישראל מאז ועד עתה: מרן הרב קוק זצ"ל, מרן הרצי"ה קוק זצ"ל, הגר"א שפיירא זצ"ל, הגר"מ אליהו זצ"ל, וכל הרבנים הראשיים לדורותיהם. כך גם כל גדולי ישראל שבארה"ב, שהכירו את התנועה הרפורמית מקרוב, כמו הגרי"ד סולובייצ'ק זצ"ל, הרבי מלובביץ' זצ"ל והגר"מ פיינשטיין זצ"ל. מעולם לא עלה בדעתו של אף אחד מהם להיפגש בפגישה רשמית עם ראביי רפורמי כפי שעשה הרב מלמד שליט"א, ואף אחד מהם לא ראה במדיניות ברורה זו איזושהי פגיעה באחדות ישראל או באהבת ישראל. הם נהגו כפי שפסקו גדולי הדורות הקודמים, הגר"ע אייגר והחת"ס סופר ושאר הגדולים (עיין בספר 'אלה דברי הברית'). וזאת, מפני שיש חלוקה ברורה בין הפרדת הקהילות - שגם הרצי"ה קוק זצ"ל התנגד לה, לבין מתן לגיטימציה לתנועות אלו ולנציגיהן 'כדבנים' ומנהיגים (עד כמה הייתה מדיניות זו חזקה, ברורה ומושרשת, נוכל ללמוד מהעובדה שהגאון ר' משולם ראטה זצ"ל - שהיה גדול הדור, כפי שהאריך הרב מלמד לספר במאמר אחר - סירב לקבל את פרס הרב קוק לספרות תורנית יחד עם הגאון ר' שאול ליברמן, שמצד עצמו היה תלמיד חכם מופלג ויהודי כשר, אך לימד במוסד JTS הקונסרבטיבי).

אדגיש שוב: ודאי שהרפורמים הם אחינו לכל דבר (דהיינו היהודים שבהם, כי חלק ניכר מהם הם גויים, שהרי הרפורמים מכירים גם בבן של אב יהודי כיהודי. ויעוין במאמר של פרופ' מיכאל מאיר, 'יסודות ועקרונות - לתולדות היהדות הרפורמית', המופיע באתר של התנועה הרפורמית בישראל), וכיום הם ודאי כולם גם בגדר תינוקות שנשבו. ולכן רצוי וטוב לשתף פעולה עם יהודים רפורמים בפעולות של צדקה וחסד או תמיכה במדינת ישראל, כמו למשל במסגרת שדולת איפא"ק (אם הם אכן תומכים במדינת ישראל, כמבואר להלן), או במאבק

באנטישמיות וכדומה. אך בשום אופן אי אפשר לשתף פעולה עם תנועות אלו עצמן, שכל מהותן ודגלן הוא לבטל ולהפר את תורת ה', שהיא סם החיים של עם ישראל כולו ושל כל פרטיו. הרב מלמד כמוכן מסכים גם הוא, ואף מדגיש במאמרו, ש"איננו מסכימים להחשיב את הרפורמים כזרם שמבטא את מסורת התורה". אך בפועל, המרחק מהכרה בתנועה הרפורמית ונציגיה להכרה בה כזרם לגיטימי של היהדות קצר מאוד (ומכאן הביקורת הנוקבת על דבריו של מר בנט, בהיותו שר התפוצות - ביקורת שהרב מלמד מוחה נגדה). כבר במאמר זה עצמו הרב מלמד לא הסתפק בהגדרת הרפורמים כאחינו (שכאמור היא נכונה ומוסכמת ביחס ליהודים שבהם), אלא שיבח גם את התנועות עצמן. לעומת זאת, מרן הרב קוק זצ"ל (שוודאי אינו חשוד על חוסר אהבת ישראל) כותב עליהם: "אלה אשר השחיתו את כרם ד' צבאות בית ישראל, וידיחו רבים מאחרי ד' אלהי ישראל ותורתו הנאמנה... והרבה מהם נשתמדו ונבלעו בין גויי הארץ ונכרתו לגמרי מבית ישראל, וגם אשר לא עשו עדיין את הצעד הזה של השמדה המכילה, הנה הם כאיברים מודולדים (שמחוברים בחיבור דק וקלוש, עיין כריתות ג, ח) בגוף האומה, בלא תורה ובלא אור של יהדות אמיתית, ועינינו רואות וכלות עליהם" (מאמרי הראיה, עמ' 511). ואילו הרב מלמד, באופן מפתיע, קורא לתנועות אלו "תנועות מרכזיות וחשובות".

הרב מלמד לא הסתפק בהגדרת הרפורמים כאחינו, אלא שיבח גם את התנועות עצמן, והגדיר אותן "תנועות מרכזיות וחשובות". לעומת זאת, מרן הרב קוק זצ"ל כותב עליהם: "אלה אשר השחיתו את כרם ד' צבאות בית ישראל, וידיחו רבים מאחרי ד' אלהי ישראל ותורתו הנאמנה"

הכותל - מאבק לקבלת לגיטימציה

יתרה מכך, הרב מלמד גם מתקומם על "החרמתם" של הרפורמים והקונסרבטיבים בכותל. אך הרי אין שום חרמה בכותל. הכותל המערבי פתוח לכולם, וכל יהודי מכל סוג שהוא (וגם כל גוי) יכול לבוא ולהתפלל בכותל, כמוכן על פי ההלכה - בהפרדה בין גברים לנשים (שכתב הגרי"ד סולובייצ'ק שהיא הלכה מדאורייתא). אלא שהרפורמים רוצים לקבל חלק מהכותל כדי שיוכרו כזרם לגיטימי ביהדות (שינהגו בו כפי מנהגי הגויים, המנוגדים לכל מסורת ישראל וקדושתו - להתפלל יחד גברים ונשים), "לבלע את הקודש ולהשחית את קדושת האומה וטהרתה" (כהגדרת הרב במאמרי הרא"ה שם). כל אחד מבין שגם תנועות יהודיות עולמיות, כמו 'בני ברית', הג'וינט או מכבי העולמי, לא היו מעלות על

דעתן שמגיע להן איזה חלק בכותל המערבי, וכל דרישתה של התנועה הרפורמית נובעת מהרצון לקבל לגיטימציה דתית בארץ. ובכל זאת הרב מלמד הלך למפגש זה, כדבריו, בגלל המאבק החריף של שאר הרבנים בעניין הכותל, שהתנגדו לזה. בשיחה שהייתה בינינו הוסיף הרב מלמד והסביר שלדעתו המצב השתנה, כיוון שבעבר הרפורמים התנגדו לארץ ישראל ולמדינת ישראל, והיום הם תומכים בהן, ולכן עלינו לחזק אותם, כיוון שעל ידם נשמר הקשר עם היהדות, ומתוך כך גדל הסיכוי לעלייה לארץ ולמיעוט ההתבוללות. אך לצערי בירור המציאות לאשורה מורה שהעובדות רחוקות מאוד מתזה זו.

ראשית, התנועה הרפורמית אינה מחזקת את הקשר ליהדות, כיוון שהיא מעודדת בגלוי התבוללות. נשיא התנועה, ריק ג'ייקובס, תקף לפני כשש שנים את אלו הרואים בנישואי תערובת בעיה. בפועל יש אצל הרפורמים 50% התבוללות, ועל פי דוח מכון PEW משנת 2013, גם הילודה אצל הרפורמים קטנה אפילו מהממוצע הכללי בארה"ב: 1.7 ילדים למשפחה לעומת 2.2 בממוצע הכללי. בעוד שאצל האורתודוקסים יש 4.7 ילדים למשפחה. גם העלייה של רפורמים לארץ היא אחוז זניח מכלל העלייה מארצות הברית, ואין לה משמעות גדולה בהרבה מעלייה של חילונים שאינם קשורים לרפורמים. שנית, הרפורמים עומדים בחזית המאבק נגד יהדותה הציבורית של מדינת ישראל, נגד אחיזתנו בארץ ונגד סמכותה של הרבנות הראשית במדינה (כך בעתירות הרבות לבג"ץ שהגישה התנועה הרפורמית בכל תחום יהודי). התנועה הרפורמית פרסמה את התנגדותה להעברת שגרירות ארה"ב לירושלים שלא במסגרת הסכם שלום הכולל מדינה פלשתינית ו'שיקוף מעמדה של ירושלים כעיר הקדושה לשלוש דתות". המרכז הרפורמי לענייני דת ומדינה עתר לבג"ץ לביטול 'חוק החרם' שחוקק נגד ארגוני ה-BDS, ולהעמדת הרב שמואל אליהו לדין על פסיקתו בעניין הדין של 'לא תחונם'. הרפורמים בחלקם בלטו גם בתמיכה בהסכם הגרעין עם איראן ובארגוני שמאל כמו J-Street ו'דבנים למען זכויות אדם'.

גם ה'אידיאלים החשובים של תיקון עולם' שמשבח הרב מלמד, משמעותם בפועל היא מאבק להשלטת ערכי השמאל הפרוגרסיבי (יעוין בהרחבה במאמר: Levi Cooper, The Assimilation of Tikkun Olam, Jewish Political Studies Review, Fall 2013, Volume 25, Numbers 3-4, pp. 10-42), שברובם מנוגדים לחלוטין לתורה ולורח ישראל, כמו מאבקם למען הארגונים הלהט"ביים, לנישואין שלא כדת משה ולהכרה בנישואי תערובת. בסופו של דבר, התנועה הרפורמית הולכת ופושטת את הרגל בארצות הברית ובעולם. מלבד ההתבוללות העצומה ומיעוט הילודה, הצעירים גם פחות ופחות מתעניינים בה, על פי דוח מכון PEW משנת 2013, והמצב רק הולך ומידרדר. הפתרון שמצאה התנועה הוא לנסות לתקוע יתד במדינת ישראל, ולהמשיך כאן במלאכת החורבן שחוללה בחו"ל. ברור לנו כשמש שאין הרב מלמד תומך בכל הנ"ל, אך לצערנו מעשה מעין זה יכול, בלא כוונה, לחזק מגמות אלו, ועל כן מקווים אנו שלאחר עיון מחודש יחזור בו הרב מלמד מדבריו בעניין זה, ומודים דרבנן היינו שבחייהו. ■